

DIGITÁLNÍ KURÁTORSTVÍ NA PORTÁLE KNIHOVNY.CZ

Portál Knihovny.cz funguje už čtvrtým rokem a za tu dobu se stal skutečným centrálním místem, odkud je zajištěn jednotný přístup k fondům a službám českých knihoven. Vyhledávání dokumentů a zjišťování jejich dostupnosti je stále primárním důvodem, pro který uživatelé portál navštěvují. Portál ale nechce být jen databází. Díky více než 15,5 milionům záznamů, které jsou zde dostupné, může svým uživatelům nabízet obsah i pomocí různých předem připravených témat a představit tak vybrané zajímavé typy dokumentů. Pomocí digitálního kurátorství tak vznikají ne jenom inspirační seznamy, ale i další zajímavé weby, které budou představeny v tomto článku.

Portál Knihovny.cz je český knihovnický projekt, který vychází z Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015 a je ukotven i v současné Koncepci rozvoje knihoven v ČR na léta 2017–2020. Centrální portál knihoven přibližuje celé české knihovnictví trendu, který je patrný v západní Evropě, kde vznikají portály, které mají společný cíl: zjednodušit přístup k informacím a dokumentům a nabídnout fondy knihoven včetně jejich služeb na jednom místě. Snaha o centralizaci služeb a fondů je tedy hlavní myšlenka, na základě které portál vznikl a kterou se řídí i nyní. Do portálu je aktuálně zapojeno více než 40 knihoven, zapojeny jsou i další zdroje typu bibliografií a součástí portálu je také Souborný katalog ČR.

Portál Knihovny.cz v roce 2020 oslaví už čtyři roky od zahájení ostrého provozu. Během této doby se podařilo nejen rozšířit povědomí o portále a jeho službách mezi českou knihovnickou veřejností, ale také aplikovat množství vylepšení a nových funkcí. Projekt byl v loňském roce nominován na Křišťálovou lupu, což je cena českého internetu pro nejpřínosnější projekty. Vývoj portálu je dynamický, v rámci vývojového týmu v Moravské zemské knihovny jsou řešeny jak úkoly spojené s provozem portálu, tak požadavky získané v rámci zpětné vazby od knihovníků i dalších uživatelů, nebo vzdělávací akce určené zejména zapojeným knihovnám.

CÍLOVÁ SKUPINA

Cílová skupina portálu zahrnuje jak uživatele knihoven, tak knihovníky a samozřejmě i ostatní zájemce z řad široké veřejnosti. Pokud bychom měli definovat hlavní cílovou skupinu, jsou to určitě uživatelé knihoven, tedy ti, kteří pravidelně čtou a navštěvují knihovny. Portál pochopitelně využívají knihovníci, a to jak ti ze zapojených knihoven, tak mnozí další. Je ovšem nutné zdůraznit, že knihovníci jsou spíše sekundární cílová skupina a portál není vyvíjen s ohledem na jejich specifické potřeby. Některým z nich nahrazuje

portál jejich vlastní knihovní katalogy, pro další je plnohodnotnou náhradou zrušené Jednotné informační brány. Mnoho knihovníků portál využívá i pro odborné rešerše, a to zejména díky tomu, že součástí portálu je zahraniční index od EBSCO Discovery Service, v rámci kterého je k dispozici více než 350 milionů záznamů, a mnohé z odborných článků jsou k dispozici v plném textu.

Portál se tedy snaží cílit své služby a nabídku na širokou čtenářskou veřejnost a je úzce spjatý s podporou čtenářství. Návštěvníci portálu jsou všichni ti, kteří potřebují najít nějaký dokument, ověřit jeho dostupnost a získat jej, stejně tak jako ti, kteří hledají odborné zahraniční články nebo potřebují stáhnout citaci, nebo další zájemci, kteří vyhledávají literaturu k určitému tématu, časovému období nebo autorovi.

DIGITÁLNÍ KURÁTORSTVÍ

Nabízení předem připraveného obsahu se pomalu stává další z cest, kterou chtějí tvůrci portálu jít při propagaci jeho služeb. Tímto způsobem je totiž možné vybrat a připravit obsah, který má pro uživatele přidanou hodnotu, danou tím, že prošel procesem digitálního (nebo informačního) kurátorství. Konkrétně to znamená, že lidé, kteří portál spravují, se zaměřili na konkrétní oblast, ke které osobně vybrali, setřídili a popsali různé typy dokumentů a představují je veřejnosti jako ucelený soubor. Vyhledávání informací a dokumentů k určitému tématu, jejich hodnocení, popis, soustředování do kontextu a v neposlední řadě jejich grafické zpracování patří k nejzajímavějším a nejkreativnějším knihovnickým činnostem. Dá se předpokládat, že fenomén digitálního kurátorství bude v budoucnu zvyšovat svůj význam, a to zejména v souvislosti s množstvím dostupných informací, ve kterých se uživatelé nebudou mít čas ani chuť sami orientovat. Knihovník, který dokáže nabídku své instituce komunikovat tímto způsobem, bude nejenom váženým odborníkem, ale hlavně partnerem pro své uživatele.

MIKROWEBY

Jedním ze způsobů, pomocí kterých je možné nabízet konkrétně vybraný obsah, jsou tzv. mikroweby. Jedná se o unikátní webové stránky, které byly vytvořeny mimo jiné z rešerší na portále Knihovny.cz. Jejich URL spadají pod doménu knihovny.cz a mají úzce zaměřené téma. Vytvoření takového mikrowebu není technicky příliš složité a pokud je k dispozici obsah, kterým se web naplní, spuštění stránky je otázkou dnů, event. několika málo týdnů. Mikroweb je vhodným kanálem také proto, že je možné přesně zacílit na konkrétní skupinu uživatelů, nebo podpořit konkrétní akci, věnovanou zajímavým výročími či jiným událostem. Graficky by měl mikroweb vycházet z původního vizuálu, nicméně je možné použít i další odvážnější prostředky nebo grafiku určenou speciálně pro tuto příležitost. Obsah je tvořen dokumenty, fotografiemi, audiozáznamy a dalšími typy zdrojů, které spolu významně souvisí.

1989.KNIOVNY.CZ

Prvním mikrowebem se stala stránka <http://1989.knihovny.cz>, která byla vytvořena u příležitosti 30. výročí 17. listopadu 1989. Web měl podnázev Sametová revoluce ,89 v knihovnách a zaměřoval se na období politických změn v Československu mezi 17. listopadem a 29. prosincem roku 1989, které vedly k pádu komunistického režimu a přeměně politického zřízení na pluralitní demokracii. Stránka nabídla výběr dokumentů z českých knihoven, které se vztahují k 17. listopadu 1989. Zájemci zde našli nejen knížky, ale i vzpomínky knihovníků na tuto událost, dobové fotografie nebo znalostní kvíz. Cílem webu bylo nejen připomenutí významného výročí, ale také vyzkoušet si možnosti vizualizace fondů, které jsou dostupné na portálu Knihovny.cz, Digitalniknihovna.cz a v dalších zdrojích knihoven. Na přípravě webu se podíleli pracovníci napříč celou Moravskou zemskou knihovnou, významně se zapojil Referát public relations (PR).

ČTENÍ DĚTEM

Jako další spatřil světlo světa mikroweb ctenidetem.knihovny.cz. Jedná se o nový rozcestník věnovaný podpoře dětského čtenářství. Ročně v České republice vychází kolem dvou tisíc knihy určených dětským čtenářkám a čtenářům. To je široký výběr, ve kterém není vůbec lehké se vyznat. Rodiče a učitelé tak často sahají k osvědčené klasice, kterou všichni znají, a do které už dnes patří kromě Pejska a kočky, Pipi Dlouhé punčochy třeba i Harry Potter. Ale kvalitní literatury je více a vycházejí i nové tituly, které nejsou široké veřejnosti dostatečně známé. To byl důvod, proč odborníci z Od-

dělení literatury pro děti a mládež Městské knihovny v Praze vytvořili seznamy knih pro děti a mládež. Využili přitom i doporučující materiály dalších českých knihoven (Knihovna města Ostravy, Knihovna města Hradce Králové a Centra pro dětské čtenářství Knihovny Jiřího Mahena v Brně) nebo třeba výběr Nejlepší knihy dětem. Samozřejmě cílem bylo, aby čtení bylo nejen kvalitní, ale také zábavné a poučné. Na rozcestníku je nyní k dispozici šest seznamů knížek, určených pro různé věkové skupiny dětí i mládeže. Každý seznam obsahuje 30 titulů. Technickou stránku projektu opět zajišťovala Moravská zemská knihovna a portál Knihovny.cz. Seznam lze použít i jako inspiraci pro nákup a bude pravidelně aktualizován a doplňován o nové publikace.

KNIOVNY PROTI VIRU

V souvislosti s pandemií nového koronaviru a s tím souvisejícím uzavřením knihoven, se někteří knihovníci rozhodli rychle jednat a zpřístupnit čtenářům zdroje, které jsou dostupné online. Moravská zemská knihovna byla pro veřejnost uzavřena již 11. 3. 2020. Od prvních okamžiků se snažila svým čtenářům přiblížit možnosti využití elektronických zdrojů přístupných na dálku. Od 19. března pak spustila webového průvodce e-zdroji na adrese <https://protiviru.knihovny.cz>. Vše je tak jednoduše dostupné z jednoho místa. Od nápadu ke spuštění přitom uběhly jen tři dny. Na přípravě webového průvodce se podílely týmy již existujících portálů Knihovny.cz a Digitální knihovna.cz s výraznou podporou PR oddělení Moravské zemské knihovny. Stránka #KnihovnyPROTIVIRU nabízí uživatelsky přívětivý přehled pro rodiče i děti, pro čtenáře produktivního i seniorského věku, kteří momentálně přišli o přístup ke klasickým knihám. Zvláštní sekce je věnována studentům, kteří dokončují diplomovou nebo seminární práci. Právě ti zde našli i odkaz na dočasně zpřístupněný digitální obsah Moravské zemské knihovny a Národní knihovny ČR. K zpřístupnění bylo nutné svolení Dilie, Ochranné organizace autorské a Svazu českých knihkupců a nakladatelů.

Při přípravě nového portálu byla brána v úvahu i pozitivní skutečnost, že Digitální knihovna MZK obsahuje přes 228 tisíc digitalizovaných dokumentů – noviny a časopisy, knihy i grafiky, rukopisy, archiválie a další dokumenty, které již jako elektronické vznikly. Web #KnihovnyPROTIVIRU však odkazuje i na další zdroje, např. vyhledávač odborné literatury Google Scholar, archiv diplomových prací Theses.cz nebo NUŠL, archiv tzv. šedé literatury, tedy materiálů firemní či akademické povahy, které nebyly oficiálně publikovány (př. materiály z konferencí). Pro úplnost zde zájemci mohli najít i přehledy předplacených databází některých vy-

sokých škol a univerzit, k nimž se z domova dostanou pouze studenti příslušné školy. Takto jsou dostupné i databáze přinášející abstrakty či plné texty vědeckých článků z odborných časopisů z celého světa. Moravská zemská knihovna rovněž nabízí podobné databáze, z nich nejzajímavější je bezpochyby Press Reader, který zpřístupňuje v digitální podobě aktuální vydání novin a časopisů z celého světa, včetně několika českých titulů.

Na své si přijdou čtenáři všech věkových skupin. Pro lepší orientaci jsou zde dostupné inspirační seznamy a sbírky e-knih či digitalizovaných knih podle zaměření. Uživatelé zde najdou výběr české a zahraniční beletrie z kolekce Městské knihovny v Praze, sbírku povinné četby pro školáky, klasických pohádek, detektivek, dobrodružné literatury, historických románů, naučných atlasů, kuchařek nebo červené literatury. Všechny tyto seznamy odkazují na knihy, které je možné zdarma číst z pohodlí domova z jakéhokoliv online zařízení bez nutnosti vlastnit speciální čtečku. Některé z těchto knih lze i vytisknout. Průvodce odkazuje i na externí (neknihovní) zdroje, například na audioknihy volně ke stažení či na literaturu v audio podobě na stránkách Českého rozhlasu. Senioři zde najdou odkazy na online křížovky, hlavolamy nebo zdroje, z nichž mohou sestavit svůj rodokmen.

Portál #KnihovnyPROTiviru sjednotil české knihovny, které aktivně reagovaly na výzvu o doplnění dalších materiálů a informací. Tím pádem zaujaly i roli digitálních kurátorů, protože se často jednalo o odkazy na specifické zdroje a seznamy.

AKCE K

V letošním roce si připomínáme 70. výročí od zahájení Akce K a Akce Ř, v rámci kterých komunistická moc přepadla a následně uzavřela všechny kláštery na území ČSR. Majetek řádů byl zabaven, a to včetně bohatých klášterních knihoven. Torza klášterních fondů (až 1,3 milionů svazků) se pak dostala do správy krajských knihoven. Moravská zemská knihovna chystala k tématu klasickou výstavu ve své galerii, kvůli pandemii však místo dvouměsíční výstavy vznikl mnohem bohatší a pestřejší online průvodce, který vede návštěvníka k dalším, nejen knihovním, zdrojům. Průvodce bude adrese <https://akcek.knihovny.cz>. Na přípravě webového průvodce se opět podílejí týmy portálů Knihovny.cz a Digitálníknihovna.cz. Vše pod odborným dohledem Odboru rukopisů a starých tisků MZK a opět ve spolupráci s PR oddělením.

Online průvodce Akce K sleduje události v Československu, zejména postup státu vůči církvi, již od konce II. světové války. Jsou zde kapitoly věnované napří-

klad tzv. Čihošťskému zázraku a tzv. procesu Machalka a spol., který bezprostředně předcházel zásahu ze 13. dubna. Web také popisuje osudy klášterních knihoven na Moravě, jejich převedení do správy Zemské a univerzitní knihovny v Brně (předchůdkyně MZK) a Univerzitní knihovny v Olomouci (dnes Vědecká knihovna v Olomouci) a následnou péči o ně. Původní texty do výstavy jsou v online průvodci doplněné odkazy na audio vzpomínky řádových bratrů a sester z databáze Paměti národa, sdílenými dokumentárními filmy k tématu z produkce České televize, ale také bohatým výběrem článků a fotografií z dobového tisku. Se svolením Archivu bezpečnostních složek jsou na webu prezentovány rovněž autentické listiny StB přinášející svědectví o přípravách Akce K i unikátní fotografie stavu klášterních knihoven po zásahu v roce 1950. Web rovněž nabízí přehled dostupné literatury, odborné i memoárové.

ZÁVĚR

Všechny čtyři výše představené mikroweby se setkaly s velmi pozitivním ohlasem, nejen ze strany knihovníků. Zejména portál #KnihovnyPROTiviru byl několikrát zmíněn i v médiích, hojně využíván a návštěvníci se na něj stále vrací. Virtuální výstava k Akci K je teprve v začátcích, ale je také očekávána vysoká návštěvnost, zejména díky tomu, že se podařilo shromáždit spoustu zajímavých a běžně nedostupných materiálů.

Digitální kurátorství je tedy souborem činností, které mohou vykonávat knihovníci a které ve svém důsledku vedou k přidávání hodnoty důvěryhodnému jádru informací.

PhDr. Iva Zadražilová, Ph.D.

Iva.Zadrazilova@mzk.cz

(Moravská zemská knihovna)